

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd April, 2026

Website: <https://econferencia.com>

BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA KORXONALARDA MOLIYAVIY BARQARORLIKNI TA'MINLASH MASALALARI

Otaqulova Zarnigor Nuraliyevna

Buxoro davlat texnika universiteti

Iqtisodiyot va menejment kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Tezsisda bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Moliyaviy barqarorlik korxonada faoliyatining uzluksizligi, to'lovga qobiliyatlilik, raqobatbardoshlik va investitsion jozibadorlikni belgilovchi tayanch ko'rsatkich sifatida talqin etiladi. Tahlilda kapital tarkibi, likvidlik, pul oqimlari muvozanati, rentabellik, debitor va kreditor qarzdorlik boshqaruvi, ichki nazorat, audit hamda moliyaviy sog'lomlashtirish mexanizmlarining o'zaro bog'liqligi ochib beriladi.

Kalit so'zlar: moliyaviy barqarorlik, likvidlik, to'lovga qobiliyatlilik, kapital tarkibi, pul oqimi, rentabellik, moliyaviy risk.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti korxonadan nafaqat mahsulot ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish samaradorligini, balki doimiy ravishda o'z moliyaviy holatini nazorat qilish, tashqi muhitdagi tebranishlarga moslashish va kapital aylanishini oqilona boshqarishni talab etadi. Raqobatning kuchayishi, narxlar dinamikasining o'zgaruvchanligi, kredit resurslari qiymatining almashib turishi, talab tarkibidagi siljishlar hamda to'lov intizomi bilan bog'liq xavflar korxonada oldiga yangi turdagi boshqaruv vazifalarini qo'yadi. Ana shunday sharoitda moliyaviy barqarorlik korxonaning oddiy statistik holati emas, balki uning iqtisodiy

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd April, 2026

Website: <https://econferencia.com>

mustaqilligi, o'z majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish qobiliyati, ishlab chiqarish jarayonini uzluksiz davom ettira olish salohiyati hamda uzoq muddatli rivojlanish manbalarini shakllantirish imkoniyatini ifodalovchi murakkab iqtisodiy kategoriya sifatida namoyon bo'ladi. Moliyaviy tahlilga oid klassik manbalarda ham barqarorlik kapital tuzilmasining oqilonaligi, aktivlar sifati, likvidlik darajasi va moliyaviy natijalar barqarorligi bilan bog'liq holda yoritiladi [4], [5].

ASOSIY QISM

Moliyaviy barqarorlikning iqtisodiy mazmuni eng avvalo korxonalar aktivlari va ularni moliyalashtirish manbalari o'rtasidagi nisbatning oqilonaligida namoyon bo'ladi. Agar korxonalar ishlab chiqarish zaxiralari, aylanma mablag'lari va uzoq muddatli aktivlarini shakllantirishda haddan tashqari qisqa muddatli qarz manbalariga tayanadigan bo'lsa, uning to'lovga qobiliyatligi nominal darajada saqlangan taqdirda ham moliyaviy mustahkamlik pasaya boshlaydi. Aksincha, o'z mablag'lari, taqsimlanmagan foyda, amortizatsiya ajratmalari va uzoq muddatli moliyalashtirish manbalari o'rtasida muvozanat shakllansa, korxonalar tashqi shoklarga nisbatan chidamliroq bo'ladi. I.A. Blank moliyaviy barqarorlikni korxonaning ichki moliyaviy muvozanatini saqlash va qayta tiklash salohiyati bilan bog'laydi; A.D. Sheremet esa uni moliyaviy holatni kompleks baholashda likvidlik, moliyaviy mustaqillik, ish faolligi va rentabellik ko'rsatkichlari tizimi orqali ochib beradi [4], [5]. Shundan kelib chiqib, moliyaviy barqarorlikni faqat bitta koeffitsiyent bilan emas, balki ko'rsatkichlar tizimining o'zaro uyg'unligi orqali baholash ilmiy jihatdan asosli yondashuv hisoblanadi. Moliyaviy barqarorlikning axborot bazasi sifatli buxgalteriya hisobi va ishonchli moliyaviy hisobotdir. Hisob ma'lumotlari noto'g'ri, kechiktirilgan yoki iqtisodiy mazmuni buzilgan holda aks ettirilsa, hatto eng puxta ishlab chiqilgan moliyaviy strategiya ham samarali ishlamaydi. "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonunda

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd April, 2026

Website: <https://econferencia.com>

buxgalteriya hisobi obyektlari, hisobotni tuzish talablari va uni taqdim etish tartibi huquqiy jihatdan belgilanganligi moliyaviy boshqaruv uchun normativ asos yaratadi [1]. Korxonalar rahbariyati uchun muhim masala hisobotning shunchaki tayyorlanishi emas, balki undan boshqaruv vositasi sifatida foydalanilishidir. Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotdan foyda dinamikasi, balansdan aktiv va passivlar tuzilmasi, pul oqimlari hisobotidan real likvidlik manbalari, izohli yozuvlardan risk omillari aniqlanadi. Shunday mexanizm shakllanmaguncha moliyaviy barqarorlik nazariy shior darajasida qolib ketadi. Hisob tizimi boshqaruv qarorlari bilan uzviy bog'langandagina korxonalar moliyaviy muammolarni erta bosqichda aniqlash imkoniyatiga ega bo'ladi [1], [5].

Bozor iqtisodiyoti sharoitida kapital tarkibini boshqarish moliyaviy barqarorlikning markaziy masalalaridan biridir. O'z mablag'lari ulushining yuqori bo'lishi korxonalar mustaqilligini kuchaytiradi, biroq kapital rentabelligi nuqtayi nazaridan ma'lum chegaradan ortiq konservativ yondashuv rivojlanish sur'atini pasaytirishi mumkin. Qarziy mablag'lardan oqilona foydalanish investitsion loyihalarni tezlashtiradi, ishlab chiqarish hajmini kengaytiradi va raqobat ustunligini mustahkamlaydi. Lekin qisqa muddatli kreditlar ulushining haddan tashqari ko'payishi, foiz xarajatlari bosimining ortishi va valuta riskining kuchayishi moliyaviy barqarorlikni yemiruvchi omilga aylanadi. Shu sababli kapital tuzilmasi bo'yicha qarorlar korxonaning pul oqimlari, rentabellik marjasi, aktivlar aylanuvchanligi va qarzlarni qoplash qobiliyati bilan birgalikda ko'rib chiqilishi lozim. Moliyaviy menejment nazariyasida barqarorlikka olib keluvchi kapital tarkibi universal formula bilan emas, tarmoq xususiyati, aktivlar turi, ishlab chiqarish sikli va bozor xavflari bilan belgilanadi [4], [5]. Korxonalar uchun eng maqbul nisbat — xavfni cheklagan holda o'sish imkonini saqlab qoladigan nisbatdir.

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd April, 2026

Website: <https://econferencia.com>

Aylanma mablagʻlarni boshqarish moliyaviy barqarorlikning kundalik amaliy koʻrinishidir. Tovar-moddiy zaxiralarning ortiqcha toʻplanishi mablagʻlarning “muzlashi”ga olib keladi, zaxiralar haddan tashqari qisqarishi esa ishlab chiqarish va sotuv uzluksizligini buzadi. Xuddi shunday, debitor qarzdorlikning nazoratsiz oʻsishi tushumlarning kechikishiga, kreditor qarzdorlikning ortishi esa toʻlov intizomi yomonlashuviga sabab boʻladi. Moliyaviy barqaror korxonada zaxira siyosati, sotuvdan keyingi hisob-kitob tartibi va kreditorlar bilan ishlash mexanizmini yagona pul oqimi siyosati doirasida boshqaradi. Pul oqimlarining rejalashtirilishi operatsion foyda bilan real kassa tushumlari oʻrtasidagi tafovutni bartaraf etishga xizmat qiladi. Koʻplab korxonalarda foyda mavjud boʻlgani holda likvidlik tanqisligi kuzatilishining sababi ham aynan pul oqimlari va hisoblangan daromad oʻrtasidagi farqda namoyon boʻladi [4], [5]. Demak, moliyaviy barqarorlik uchun foyda hajmi emas, foydaning likvid shaklga aylanish tezligi ham hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Rentabellik koʻrsatkichlari moliyaviy barqarorlikning manbaviy asosini ifodalaydi. Foydasiz yoki past rentabelli faoliyat uzoq muddat davom etgan sharoitda hatto tashqi moliyalashtirish hisobiga ham barqarorlikni saqlab qolish qiyinlashadi. Shuning uchun korxonada daromadlar va xarajatlar tarkibini chuqur tahlil qilishi, marjinal daromad nuqtalari, doimiy va oʻzgaruvchan xarajatlar nisbatini, mahsulot portfeli samaradorligini, tannarxning shakllanish omillarini muntazam baholashi zarur. Bozor iqtisodiyoti sharoitida rentabellikni oshirish nafaqat narxlarni koʻtarish bilan, balki resurslardan foydalanish unumdorligini oshirish, texnologik yoʻqotishlarni qisqartirish, energiya tejankor yechimlarni joriy etish, logistika xarajatlarini optimallashtirish va mahsulot assortimentini bozordagi talabga moslashtirish orqali erishiladi. Ana shunday yondashuv ichki moliyaviy manbalarni koʻpaytiradi, qarzga qaramlikni kamaytiradi va moliyaviy mustaqillik darajasini kuchaytiradi [4], [5]. Rentabellik va barqarorlik oʻrtasidagi

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd April, 2026

Website: <https://econferencia.com>

aloqadorlik chiziqli emas: yuqori foyda ko'rsatkichi haddan tashqari risk asosida shakllansa, real barqarorlik pasayishi ham mumkin.

XULOSA VA MUNOZARA

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarda moliyaviy barqarorlikni ta'minlash masalasi tor ma'nodagi moliyaviy tahlil vazifasi bilan cheklanmaydi. U hisob siyosati, kapital tarkibi, pul oqimlari boshqaruvi, rentabellikni oshirish, ichki nazorat, audit, risklarni baholash, korporativ boshqaruv hamda antikrizis mexanizmlarini birlashtirgan kompleks boshqaruv tizimini talab etadi. Moliyaviy barqarorlikning tashqi ifodasi to'lovga qobiliyatlik va likvidlikda ko'rinsa-da, uning ichki manbai foyda yaratish qobiliyati, resurslar aylanishining tezligi, qarz yukining maqbulligi va boshqaruv qarorlarining sifatida namoyon bo'ladi. Korxonaga qisqa muddatli majburiyatlarni o'z vaqtida bajarishi bilan bir qatorda, o'rta va uzoq muddatda rivojlanish uchun yetarli ichki moliyaviy salohiyatni ham shakllantira olishi lozim [1], [4], [5].

Ilmiy xulosa sifatida aytish mumkinki, moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning samarali modeli uch tayanchga quriladi: birinchisi, ishonchli axborot bazasi va shaffof moliyaviy hisob; ikkinchisi, kapital, pul oqimi va rentabellik ko'rsatkichlarini uyg'unlashtirgan kundalik boshqaruv; uchinchisi, moliyaviy tanglik xavfini erta bosqichda aniqlab, sog'lomlashtirish choralarini o'z vaqtida qo'llash. Ana shunday yondashuv korxonaga nafaqat joriy moliyaviy barqarorlikni saqlash, balki investitsion jozibadorlikni oshirish, kredit reytingini mustahkamlash, raqobat muhitida barqaror o'sishni ta'minlash imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Buxgalteriya hisobi to'g'risida: 279-I-son, 1996-yil 30-avgust; yangi tahriri O'RQ-404-son, 2016-yil 13-aprel // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd April, 2026

Website: <https://econferencia.com>

2. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Auditorlik faoliyati to‘g‘risida: O‘RQ-677-son, 2021-yil 25-fevral // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Davlat ishtirokidagi korxonalarni moliyaviy sog‘lomlashtirish bo‘yicha “yo‘l xaritalari” — dasturlarni ishlab chiqish, tasdiqlash va amalga oshirilishini monitoring qilish tartibi to‘g‘risida: 1013-son, 2018-yil 14-dekabr // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
4. Бланк И.А. Управление финансовой стабилизацией предприятия. – М.: Омега-Л, 2008. – 488 с.
5. Шеремет А.Д., Негашев Е.В. Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 208 с.